

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ПЕДАГОГІЧНИХ УМІНЬ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження. Перед педагогічною системою особливо гостро постала проблема вдосконалення роботи вищих навчальних закладів у підготовці педагогічних кадрів високої кваліфікації, здатних пристосовуватись до соціальних змін у суспільстві. У свою чергу, сучасні соціально-економічні умови вимагають від молоді крім професійних знань й навичок, розвитку і активізації таких рис характеру як: гнучкості, здатності до саморозвитку, ініціативності, самостійності, комунікабельності, навичок роботи в команді тощо.

Постановка проблеми. Спрямованість України на зміцнення незалежності, демократизацію, соціально-економічні перетворення і входження в європейський освітній простір потребує розвитку професійної компетентності фахівців на гуманістичних засадах, їх конкурентоспроможності і мобільності, що приводить до суттєвого збільшення обсягів знань, умінь і навичок, необхідних педагогу для успішної професійної діяльності.

Аналіз наукової літератури та психолого-педагогічних досліджень останнього часу засвідчив, що у більшості науковців і дослідників немає єдиного бачення змісту підготовки і розвитку компетентного педагога професійного навчання. Вченими розглядаються окремі компоненти професійної компетентності: професійна, педагогічна, психологічна, соціально-перцептивна, загальнокультурна, комунікативна [1, с. 3].

Мета статті полягає в розкритті аспектів фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, зокрема способів формування творчих педагогічних умінь студентів як складової їх професійної компетентності.

Основна частина. У ракурсі нашого дослідження професійна компетентність педагога професійного навчання розглядається як інтегральне утворення, що являє собою систему теоретичних знань, практичних умінь, соціально значущих і професійно важливих якостей особистості, мотиваційно-ціннісної сфери та набутого досвіду, діалектичний взаємозв'язок яких забезпечує результативність та успіх у його професійній діяльності.

Для розкриття сутності феномену компетентного педагога професійного навчання нами використано акмеологічний підхід.

Акмеологія (від грецьк. – *акме* – «розквіт, вершина, вищий ступінь») – комплекс наукових дисциплін, об'єктом вивчення яких є людина в динаміці самоактуалізації її творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в різних життєвих сферах, професійній діяльності. Шляхи і засоби формування спрямованості професійної діяльності, стимулювання здобуття професійної компетентності, закономірності, умови та фактори реалізації творчого потенціалу фахівця – основні проблеми, які є предметом вивчення і дослідження акмеології.

Акмеологічний підхід здійснюється через розробку й упровадження відповідних технологій, об'єктом вивчення яких є людина в динаміці самоактуалізації її творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в професійній діяльності [2, с. 3]. Основною акмеологічною проблемою є аналіз того, як саме відбуваються ці процеси і чи існує можливість цілеспрямованого впливу на них. Серед чинників, що впливають на процес формування кваліфікованого фахівця, виділяють [2]: суб'єктивні (мотиви, вміння і здібності), об'єктивні (створення чи існування сприятливих умов), суб'єктивно-об'єктивні (зумовлені міжособистісними відносинами). Головна роль тут відводиться суб'єктивним чинникам, зокрема вмінням та здібностям педагога професійного навчання. Розроблена Г. Даниловою на засадах акмеологічного підходу

модель професіоналізму педагога професійного навчання, органічно поєднує компетентність, особистісну орієнтацію, морально-духовну культуру та акмеологічну професійну позицію. Під особистісною орієнтацією розуміють усвідомлення власної соціальної значущості, відповідальність перед суспільством за результати своєї педагогічної діяльності, її відповідність морально-духовним цінностям суспільства, гуманному особистісно-орієнтованому підходу, забезпечення об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів. Морально-духовна культура вчителя визначає його норми поведінки та професійної етики і включає в себе моральну свідомість, моральну діяльність, моральні відносини. Вихідним моментом формування морально-духовного світу особистості є знання, а основою – світоглядні сприйняття та уявлення.

Професійна компетентність виступає однією з найголовніших складових професіоналізму педагога з точки зору акмеологічного підходу. Під компетенцією (з лат. *competentia*– «відповідальність») розуміють коло повноважень особи, питань, з яких вона має певні знання і досвід [2]. Для педагога професійного навчання виділяють такі складові професійної компетенції: психолого-педагогічні, фахові та соціальні знання, теоретико-практичні й методичні знання, педагогічні вміння та здібності. Теоретична готовність педагога професійного навчання до педагогічної діяльності передбачає окрім фахових умінь наявність у нього аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних умінь, практична ж – виявляється в зовнішніх уміннях.

Висловлюються різні позиції щодо класифікації основних вмінь педагога. Наприклад, Г. Даниловою запропоновано наступний огляд педагогічних умінь: аналітичні, прогностичні, проєктивні, рефлексивні, організаторські, комунікативні [1]. Проте, на нашу думку, в цей перелік обов'язково мають потрапити творчі пізнавальні вміння. Адже в професійній діяльності педагога професійного навчання можна виділити три рівні її реалізації: нормативно-репродуктивний, адаптивно-перетворюючий та творчо-пошуковий. Саме для здійснення професійної діяльності на третьому вищому рівні, який характеризується відходом від шаблонних стереотипних способів діяльності, необхідно відповідним чином забезпечувати підготовку фахівців у стінах навчального закладу. Отже, фахова підготовка педагогів професійного навчання має бути спрямована не лише на засвоєння нормативних схем професійної діяльності, а на формування інтересу та творчих умінь для створення (знаходження) власних оригінальних підходів до цієї діяльності. Вміння ставити перед собою завдання та творчо їх вирішувати є одним з основних критеріїв якісної фахової підготовки педагога професійного навчання. Спираючись на результати досліджень провідних науковців та власні спостереження ми хочемо виділити такі фактори, що впливають на формування у студентів творчих педагогічних умінь у навчальному процесі ВНЗ: зовнішня і внутрішня мотивація; забезпечення раціональної організації навчального процесу та керування ним; застосування творчих методів і прийомів для досягнення поставлених цілей; забезпечення володіння творчими вміннями і прийомами діяльності.

Специфіка педагогічної творчості (а отже і творчих умінь педагога професійного навчання) полягає, перш за все, в спрямованості на вдосконалення існуючих та створення нових форм, методів і засобів педагогічної діяльності, здатності педагога професійного навчання прогнозувати та моделювати навчальний процес, відшукувати і застосовувати засоби зацікавлення учнів, нові форми навчальних занять, способи ефективного використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі. Проблема пошуку шляхів підвищення ефективності професійного навчання дуже тісно пов'язана з виявленням тих методів, форм і засобів, які найбільш сприятимуть залученню учнів до активної пізнавальної діяльності, формуватимуть пізнавальний інтерес та пізнавальні вміння, які в свою чергу забезпечать гармонійний розвиток особистості із сучасними світоглядними уявленнями, переконаннями, прагненням пізнати довколишній світ, вмінням реалізувати себе, використати свої здібності. Пізнавальні вміння, без яких не можливе професійне кваліфіковане виконання обов'язків педагога професійного навчання, можна отримати

лише в процесі навчально-пізнавальної діяльності. Отже, для того щоб залучити студентів до формування їх творчих педагогічних вмінь, потрібно навчити їх пізнавати: сформувані їх творчі пізнавальні вміння.

Педагогічні вміння формуються протягом усього часу діяльності педагога професійного навчання, проте основа закладається ще в стінах навчального закладу. У ДВНЗ «Криворізький національний університет» підготовка майбутніх педагогів професійного навчання комп'ютерного профілю здійснюється шляхом поєднання сукупності акмеологічних технологій з високим рівнем науково-методичного та комп'ютерного забезпечення. Зусилля викладачів спрямовуються на формування професійних знань і вмінь щодо організації різних видів навчальної діяльності, розв'язування творчих педагогічних завдань, використання сучасних інформаційних технологій і технічних засобів навчання, створення комп'ютерних навчальних і контролюючих програм, психолого-методичне забезпечення навчальних занять. Як показує власний педагогічний досвід, досить ефективним методичним прийомом, який дозволяє активізувати навчальну діяльність студентів і сприяє формуванню їх творчих педагогічних вмінь, є плановане систематичне залучення їх до вирішення змодельованих педагогічних ситуацій різноманітного характеру. В межах нашої проблеми педагогічне моделювання слід розглядати як засіб реалізації акмеологічної стратегії фахової підготовки в сучасних умовах. Адже в основі акмеологічної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання є проектування студентом під керівництвом викладача теоретичної і експериментальної діяльності та вміння творчо організувати пізнавальну діяльність.

Набувши статусу загальнонаукової категорії, моделювання успішно застосовується у всіх сферах наукової і педагогічної діяльності. Мисленні (ідеальні) моделі є основою теоретичного мислення. У даному контексті педагогічні моделі є основою професійного мислення педагога професійного навчання. Будучи представлені матеріалізованими засобами (мовою, знаками), вони є орієнтувальною основою професійної діяльності. Варто зазначити, що модель виконує не тільки евристичну, але і прогностичну функцію, що для нас дуже важливо. Модель може бути як вторинною стосовно модельованої системи, так і первинною стосовно неї. В якості первинних моделей щодо об'єктів, які моделюються, виступають проекти, розпорядження, прогнози і т. ін. Виходячи з цього, можна стверджувати, що моделювання – один з основних засобів, володіти і використовувати який має педагог прогнозуючи, передбачаючи, проектуючи навчальний процес у цілому чи окремі його фрагменти.

Перший етап – це моделювання фрагмента творчої навчальної діяльності на основі її системно-структурного аналізу. Цей етап має на меті засвоєння студентами технологій проектування різних фрагментів творчої навчальної діяльності, виходячи з парадигми, що організація будь-якого виду навчальної діяльності може бути технологізована, тобто являти собою певну технологічну систему, яка включає в себе систему дидактичних цілей організації даного виду навчальної діяльності; систему дидактичних вимог, дотримання яких забезпечує досягнення системи цілей; систему засобів організації навчальної діяльності, до складу якої входять система засобів проблемно-змістового забезпечення, засобів керування діяльністю, засобів забезпечення зворотного зв'язку (засобів контролю); а також методичні вказівки щодо їх застосування.

Важливим етапом у формуванні практичних умінь і навичок майбутніх педагогів професійного навчання є практична реалізація моделей, розроблених на рівні сценарію. Це здійснюється під час педагогічної практики, а також на практичних заняттях шляхом застосування технології ігрового навчання. Технологія ігрового навчання ґрунтується на ігровому навчанні і діловій навчальній грі. Нагадаємо, що ділова гра – це форма відтворення предметного і соціального змісту професійної діяльності, моделювання системи відношень, характерних для даного виду практики. Проведення ділової гри становить собою розгортання особливої (ігрової) діяльності учасників на імітаційній

моделі, що відтворює умови та динаміку конкретного процесу. Шляхом ділової навчальної гри здійснюється тестування педагогічної моделі на її придатність щодо практичної реалізації. Як правило, практика вносить свої корективи в розроблений педагогічний проект, збагачуючи при цьому педагогічний досвід педагога професійного навчання.

Такий підхід ґрунтується на представленні навчальної діяльності як системи, з певною структурою основних компонентів. Модель, яка відображає діяльність, у певній її декомпозиції є одночасно засобом дослідження і результатом проектування.

Педагогічне моделювання творчої пізнавальної діяльності включає моделювання суб'єкта діяльності, засобів проблемно-змістового забезпечення, процедури діяльності, продукту діяльності, умов діяльності.

Моделювання навчальної діяльності розглядається як багаторівневий процес, виділяючи при цьому, як мінімум, три рівні: концептуальний, технологічний і рівень педагогічної реалізації.

На концептуальному рівні розробляється ідеальна модель навчальної діяльності як система. Описуються її компоненти і взаємозв'язки між ними. Визначаються дидактичні принципи організації діяльності та психологічні механізми її здійснення, а також аналізуються методологічні аспекти. Цей рівень моделювання розглядається, як правило, на лекційних заняттях, і модель навчальної діяльності подається студентам у готовому вигляді.

На технологічному рівні визначаються засоби, методи і прийоми реалізації діяльності. Конкретизуються компоненти діяльності: модель суб'єкта, засоби, процедура, умови.

Рівень педагогічної реалізації передбачає розробку проекту на рівні сценарію. Останній конкретно описує дії суб'єктів навчального процесу на кожному етапі діяльності. Моделювання навчальної діяльності на технологічному рівні і на рівні педагогічної реалізації відпрацьовуються студентами на практичних заняттях та під час проходження педагогічної практики.

Потрібно зазначити, що проект, виконаний на найвищому рівні узагальнення (концептуальному рівні), є орієнтовною основою, своєрідним технологічним інваріантом для проектування на нижчому (технологічному) рівні, а проект технологічного рівня слугує орієнтовною основою для розробки конкретного сценарію діяльності. Матеріалізованим відображенням результату педагогічного моделювання на технологічному рівні є евристичний модуль творчої діяльності, який складається з окремих блоків: блок цілепокладання і мотивації, блок проблемно-змістового забезпечення, блок навчаючого впливу або керування діяльністю, інформаційний блок, блок контролю.

З цією метою, крім циклу теоретичних, практичних і лабораторних занять з комп'ютерних дисциплін та методики професійного навчання, в навчальний процес упроваджено спецкурси: «Основи науково-педагогічних досліджень», «Практикум: сучасний урок професійного навчання», «Креативні технології навчання».

Програма курсу «Основи науково-педагогічних досліджень» передбачає методологічну підготовку студентів до творчої пошукової діяльності, ознайомлення із методами педагогічних досліджень (педагогічне моделювання, системний підхід, історико-методологічний аналіз тощо). Таким чином, дисципліна «Основи науково-педагогічної діяльності» виконує пропедевтичну функцію у відношенні до інших двох (тому він читається раніше).

Лекційний курс спецкурсу «Креативні технології навчання» передбачає вивчення психолого-педагогічних умов розвитку науково-технічної творчості, організаційної та навчально-методичної діяльності педагога професійного навчання, з теоретичними засадами організації творчої пізнавальної діяльності за допомогою методів педагогічного моделювання. Метод моделювання є одним із методів наукового пізнання і є однією з

основних складових компетентного педагога, педагога-новатора (дослідника), творчого вчителя. Практичні заняття спрямовані на вироблення у студентів умінь організовувати технічну творчість учнів, моделювати, конструювати, розробляти засоби навчання.

Під час вивчення курсу кожен студент самостійно працює над розробкою та створенням демонстраційного навчальної моделі формування творчого учня. Під час контролю роботи студентів особлива увага звертається на ступінь сформованості творчих вмінь та здібностей, які стануть в нагоді молодому педагогу професійного навчання в організації творчості учнів ПТНЗ.

Курс «Практикум: сучасний урок професійного навчання» має за мету підготовку майбутніх педагогів професійного навчання до практичної професійної діяльності, зокрема для формування знань, умінь та навичок у проведенні занять з комп'ютерних дисциплін в ПТНЗ, ознайомити студентів з науково-методичною літературою щодо організації і методики їх проведення та оволодіти особливостями підготовки до них.

Висновки. Таким чином, у нашому ВНЗ здійснюється підготовка майбутніх педагогів професійного навчання до роботи з учнівською молоддю, формуються їх творчі пізнавальні вміння та інтереси, розвиваються їх креативні здібності, забезпечується диференційований та особистісно-орієнтований підхід у навчальній діяльності. Упровадження вказаних курсів сприяє також активізації пізнавальної діяльності студентів, ознайомленню їх із особливостями роботи в професійних навчальних закладах, навчає правильній організації підготовки кваліфікованих робітників. Підготовка майбутніх педагогів професійного навчання до організації пізнавальної діяльності сприяє виробленню в них самих умінь і навичок творчої діяльності.

Очевидно, що важливим аспектом розглянутої проблеми є розробка і впровадження в навчальний процес суміжних навчальних курсів, об'єднаних єдиною акмеологічною стратегією формування творчого фахівця, системи акмеологічних навчальних технологій, що, власне, і буде предметом подальшого дослідження в цьому напрямку.

Література:

1. Данилова Г. С. Акмеологічна модель педагога в ХХІ столітті/ Г. С. Данилова // Рідна школа. – 2007. – №6. – С.6-9.
2. Деркач А. А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма/ А. А. Деркач, Н. В. Кузьмина. – М.: Просвещение, 1993. – 188 с.
3. Кузьмина Н. В. Предмет акмеологии/ Н. В. Кузьмина. – СПб: Питер, 1995. – 158 с.
4. Посталюк Н. Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект/ Н. Ю. Посталюк. – Казань: Изд. Казанского ун-та, 1989. – 204 с.

У статті розглянуто аспекти фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в межах акмеологічного підходу; описано спосіб формування творчих педагогічних вмінь та технологію підготовки студента до використання методу моделювання в професійній діяльності.

Ключові слова: педагог професійного навчання, творчі педагогічні вміння, професійна компетентність, акмеологія, акмеологічний підхід.

В статье рассмотрены аспекты профессиональной подготовки будущих педагогов профессионального обучения в рамках акмеологического подхода, описаны способ формирования творческих педагогических умений и технологию подготовки студента к использованию метода моделирования в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: педагог профессионального обучения, творческие педагогические умения, профессиональная компетентность, акмеология, акмеологический подход.

The article deals with aspects of the training of future teachers of vocational training within acmeologic approach, described a method of forming the creative teaching of skills and technology training students to use the modeling method in professional activities.

Keywords: teacher training, creative teaching skills, professional competence, acmeology, acmeological approach.